

Cite: Aksyonova, S. Y., & Slyusar, L. I. (2020). Features of Fertility and Marriage in the Capitals of Eastern European Countries. *Demography and Social Economy*, 3 (41), 37-58.

УДК 314.146

JEL CLASSIFICATION: J13

С.Ю. АКСЬОНОВА, канд. екон. наук, пров. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

E-mail: Svitlana_Aksyonova@yahoo.com

ORCID 0000-0003-0516-9078

Л.І. СЛЮСАР, канд. екон. наук, пров. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

01032, Україна, Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: SlyusarL@ukr.net

ORCID 0000-0002-1679-1674

ОСОБЛИВОСТІ НАРОДЖУВАНOSTІ ТА ШЛЮБНОСТІ У СТОЛИЦЯХ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Демографічні дослідження переважно спрямовані на вивчення розбіжностей шлюбності та народжуваності у міських поселеннях і сільській місцевості. Значно менше робіт, в яких розглядаються особливості перебігу цих демографічних процесів у межах великого міста. Особливий статус столичного міста посилює інтерес дослідників до нього. Втім столиця здебільшого розглядається на рівні з іншими регіонами і порівнюється з ними. Метою запропонованої роботи є намір з'ясувати особливості шлюбності та народжуваності у м. Києві та інших столицях окремих країн Східної Європи на тлі загальних характеристик цих процесів (середніх по країні та у міських поселеннях), виявити схожі риси і розбіжності. У представленому дослідженні вперше виявлено спільні та притаманні лише окремим столицям характеристики перебігу процесів шлюбності, розлучуваності та народжуваності у столичних містах країн Східної Європи. У дослідженні застосовувалися такі методи наукового пізнання як порівняння, аналіз, узагальнення, графічний метод. Для аналізу використано дані демографічних щорічників за 2009—2018 роки Польщі, Чехії, Болгарії, Білорусі, України та показники статистичних сайтів цих країн і Словаччини, до яких був вільний доступ і однакова методика розрахунку показників. Серед спільних рис розвитку демографічних процесів у столичних містах обраних країн привертає увагу більш масштабне, ніж у цілому у країні, розгортання постаріння шлюбності і материнства: такі показники як частка шлюбів, укладених після 30 років, частка дітей, народжених жінками у віці

35 років і старше, серед усіх народжених, середній вік матері при народженні дитини у столицях відчутно перевищують відповідні середні по країні показники. Відмінності між столицями в динаміці і структурі процесів утворення і розпаду шлюбів в значній мірі обумовлені національними особливостями шлюбно-сімейних поведінки населення їх країн. Представлене дослідження ставить під сумнів придатність для усіх країн до-сить поширеної тези, що великі міста порівняно із іншими регіонами країни зазвичай мають нижчі показники народжуваності, оскільки рівень народжуваності в окремих столицях може бути як нижчим за середній по країні показник, так і вищим за нього.

Ключові слова: народжуваність, шлюбність, розлучуваність, столиці, Східна Європа.

Постановка проблеми. Столиці країн Східної Європи, як і більшість сто-лиць світу, мають особливе значення, адже являють собою не тільки адмі-ністративні та політичні центри, але і фінансово-економічні, центри ос-віти, науки, соціального, культурного та етнічного різноманіття, що при-скорює розвиток інновацій та сприяє збагаченню усієї країни. Порівняно з іншими поселеннями столицям притаманні більша конкурентоспромож-ність і рівень зайнятості. Вони задають «ритм усій країні, зумовлюючи її структуру разом із інститутами, вузлами концентрації влади, ресурсними центрами» [1, с. 22]. Столиці відіграють важливу організаційну роль у сис-темах розселення, а у типології міст виокремлюються як структура.

Столичні міста країн найбільш привабливі для мігрантів, проте при-ріст населення у головному місті країни зазвичай зумовлюється поєднан-ням додатного сальдо міграції та відносно високого природного приросту. Від здобуття незалежності серед міських поселень України з населенням понад 100 тис. осіб лише у столиці чисельність населення зросла.

Актуальність дослідження. У більшості країн-членів Європейського Союзу столичне місто має суттєву перевагу над іншими поселеннями та регіонами. У зв'язку з цим регіональні дослідження, вивчення розміщення населення і проблем міграції аж ніяк не можуть оминати принаймні ко-роткого огляду ситуації, що склалась у столиці країни у досліджуваний пе-ріод. Столичне місто визначає головні тенденції демографічного розвитку. Вивчення особливостей шлюбності та народжуваності у столицях сприяє формуванню найбільш ймовірних сценаріїв подальших змін цих процесів на рівні країни.

Аналіз наявних досліджень. Все частіше з'являються публікації з ур-баністики, в яких приціпну увагу приділено характеристикам розвитку саме столичних міст. Зокрема, у статистичному огляді «*Urban Europe: sta-tistics on cities, towns and suburbs*» (Урбаністична Європа: статисти кавеликих і малих міст та передмість) зазначено, що моноцентричний розвиток сто-лиць у певних європейських країнах зумовлює їх «магнетизм» для капіта-лу, адже саме у них найбільшою мірою зосереджуються інвестиції та ре-сурси. ВВП на одного жителя Варшави (Польща), Софії (Болгарія), Праги (Чехія), Братислави (Словаччина) у 2—3 рази перевищує середній показ-

ник по країні [2, с. 78] (зазначимо, що в Україні у 2017 р. ВВП на одного жителя столиці у 3,4 рази перевищував середній по країні показник [2, с. 14]).

У звіті Європейської комісії про стан міст у країнах-членах ЄС (*The State of European Cities 2016*) підкреслюється значущість міграційного руху для зростання столиць, оскільки завдяки цьому ці міста, як правило, вирізняються більшою часткою населення працездатного віку та порівняно невеликою часткою людей у віці 65 років і старше [3]. Принагідно зауважимо, що ця тенденція має важливе значення для з'ясування особливостей перебігу багатьох демографічних процесів, зокрема шлюбності та народжуваності.

Переважаюча більшість досліджень порівнюють показники народжуваності у міських поселеннях та сільській місцевості. На тлі цих досліджень привертає увагу робота Х. Кулу, П. Бойл та Г. Андерссон (Н. Kulu, P. Boyle & G. Andersson), які на основі сукупних та індивідуальних реєстрів даних вивчали народжуваність у передмісті і центральній частині міста у чотирьох північноєвропейських країнах: Данії, Фінляндії, Норвегії та Швеції. Аналіз показав, що рівень народжуваності значно вищий у передмісті, ніж у міських центрах. Така закономірність зберігалася протягом останньої чверті століття для всіх чотирьох країн, причому розбіжності у рівнях народжуваності центральних міст і передмість мали місце й після контролю за соціально-економічними характеристиками жінок [4].

У подальших роботах Х. Кулу (Н. Kulu) було встановлено, що соціально-економічні характеристики жінок та селективні міграції обумовлюють зовсім невелику різницю у народжуваності різних типів поселень; водночас житлові умови (*housing conditions*) пояснюють значну частину варіацій у рівнях народжуваності міських поселень та сільської місцевості у випадках перших народжень, але незначні зміни для другої та третьої черговості народження [5].

З метою поглиблення уявлень про дітородну поведінку Б. Ридерер і І. Бубер-Еннсер (B. Riederer & I. Buber-Ennser) провели дослідження, сфокусоване на тому, якою мірою були реалізовані наміри народити дитину протягом трьох років у мешканців різного типу поселень (насамперед, у містах та сільській місцевості). Вчені встановили, що загалом столиці мають велике значення, оскільки відіграють ключову роль у поширенні нових тенденцій та змін у соціальній поведінці [6].

В Україні у регіональних дослідженнях демографічного розвитку країни місто Київ розглядається окремо на рівні з іншими областями, наприклад, [7]. Глибинний аналіз соціально-демографічної ситуації у Києві у період переходу до ринкової економіки було проведено наприкінці минулого тисячоліття [8]. Однак, незважаючи на велику інформаційну змістовність монографії, у перелік її завдань не ввійшло порівняння перебігу демографічних процесів у столиці нашої країни із трансформа-

ційними процесами у царині народжуваності і шлюбності у столицях су-сідніх країн.

Заслугує на увагу багатоваріантний демографічний прогноз чисельності й статеві-вікового складу населення Києва до 2050 р., в основу якого був покладений аналіз довготривалих тенденцій демографічних процесів у столиці та їх деформацій у роки соціально-економічної кризи [9]. Примітно, що у демографічний прогноз для м. Києва до 2050 р. було закладено «поступове підвищення вичерпаної плідності»: у песимістичному варіанті у 2020—2024 рр. передбачалось, що показник досягатиме 0,98 дитини у розрахунку на одну жінку, у середньому — 1,03 дитини, в найбільш оптимістичному — 1,33 дитини. «Народжуваність — це складова демографічного прогнозу, яка найменшою мірою піддаватиметься впливу», а тому вважалося, що реальність оптимістичного варіанту є проблематичною [9].

Доволі змістовним виявився аналіз тенденцій і впливу певних чинників на народжуваність у п'яти найбільших містах України: Дніпрі, Донецьку, Харкові, Одесі, Києві, проведений на статистичних даних 2001—2008 років [10]. На основі опрацьованої літератури і проведеної роботи було висловлено припущення, що репродуктивна поведінка жителів великих міст «формує стандарт демографічної поведінки, що поширюється на інші типи поселень» [10]. У дослідженні м. Київ здебільшого розглядається на рівні з іншими великими містами, а на його особливий статус увага звертається лише з приводу того, що, окрім столиці, у жителів найбільших міст країни спостерігається найнижчий рівень народжуваності, й пояснюється це тим, що «рівень життя в столиці значно вищий, ніж в інших містах, що також впливає на інтенсивність народжуваності». Відмінність перебігу демографічних процесів у столиці та інших великих містах спричинила інтерес до вивчення відповідностей і розбіжностей загальних для усієї території країни і притаманних лише столиці тенденцій шлюбності і народжуваності в деяких, близьких до України, державах.

Метою запропонованої роботи є намір з'ясувати особливості шлюбності та народжуваності у столичних містах країн Східної Європи на прикладі Братислави, Варшави, Києва, Мінську, Праги, Софії, на тлі загальних характеристик цих процесів у країнах розташування столиць, виявити схожі риси і розбіжності.

Зосередженість дослідження на слов'янських країнах Східної Європи зумовлена насамперед належністю України до цієї групи країн. Сама по собі територіальна близькість зумовлює швидке «запозичення» тих тенденцій, які виявили найкращу відповідність сучасному ритму життя, виявилися оптимальними для підтримки балансу різних сфер діяльності людини. Усі обрані столиці належать країнам, в історії яких був період соціалістичного розвитку. На сьогодні вони поєднують функції адміністративних, культурних, економічних і політичних центрів, що притягує

до них молодь, а це надає додаткових імпульсів розвитку демографічних процесів.

На жаль, статистична інформація, розміщена на спеціалізованих сайтах із вільним доступом для широкого кола користувачів, має різні форми її представлення (наприклад, виключно абсолютні дані, або лише відносні показники), різні набори показників, різні регіональні охоплення (наприклад, інформація стосується столичного округу, а не безпосередньо міста) тощо. У зв'язку з цим, до аналізу залучено столиці країн, статистична інформація яких є у вільному доступі та дає змогу здійснювати порівняння, необхідні для з'ясування особливостей розвитку народжуваності та шлюбності у столичних містах: Київ (Україна), Мінськ (Білорусь), Варшава (Польща), Прага (Чехія), Братислава (Словаччина), Софія (Болгарія).

Новизна полягає у тому, що вперше виконано дослідження з приділенням особливої уваги порівнянню ситуації щодо народжуваності та шлюбності у групі не країн, а столичних міст; з'ясовано спільні та індивідуальні характеристики перебігу цих демографічних процесів у столицях різних країн.

Методи дослідження. Вивчення особливостей народжуваності та шлюбності у столицях східноєвропейських країн відбувалось за допомогою таких методів наукового пізнання як порівняння, аналіз, узагальнення. Вагому роль також відігравав графічний метод досліджень. У представленій роботі було використано дані демографічних щорічників за 2009—2018 роки Польщі, Чехії, Болгарії, Білорусі та демографічні показники статистичного сайту Словаччини, до яких був вільний доступ [11—17]. Певні статистичні показники додатково уточнено на сайті Евростату. Опубліковані у передмові демографічного щорічника кожної країни методичні вказівки дали змогу з'ясувати методику розрахунку окремих демографічних показників й впевнитись у можливості коректного порівняння показників для різних країн.

Виклад основного матеріалу. Динаміка і структура демографічних процесів у містах-столицях Східної Європи — Празі, Братиславі, Варшаві, Києві, Мінську, Софії — значною мірою обумовлена національними особливостями шлюбно-сімейної і дітородної поведінки населення їх країн, поряд з цим існують унікальні, характерні лише для конкретної чи декількох країн, характеристики, що формуються під впливом особливостей життя у столичних метрополісах. Як правило у великих містах, та особливо у столицях, демографічна модернізація відбувається швидше, ніж у інших регіонах, що у шлюбно-сімейній сфері означає прискорену трансформацію форм шлюбу і сім'ї, «деформалізацію» шлюбних стосунків, поширення шлюбного партнерства без юридичної реєстрації.

Найвищий рівень як зареєстрованої шлюбності, так і розлучуваності має місце у Києві та Мінську. Схожий історичний шлях України і Білорусі,

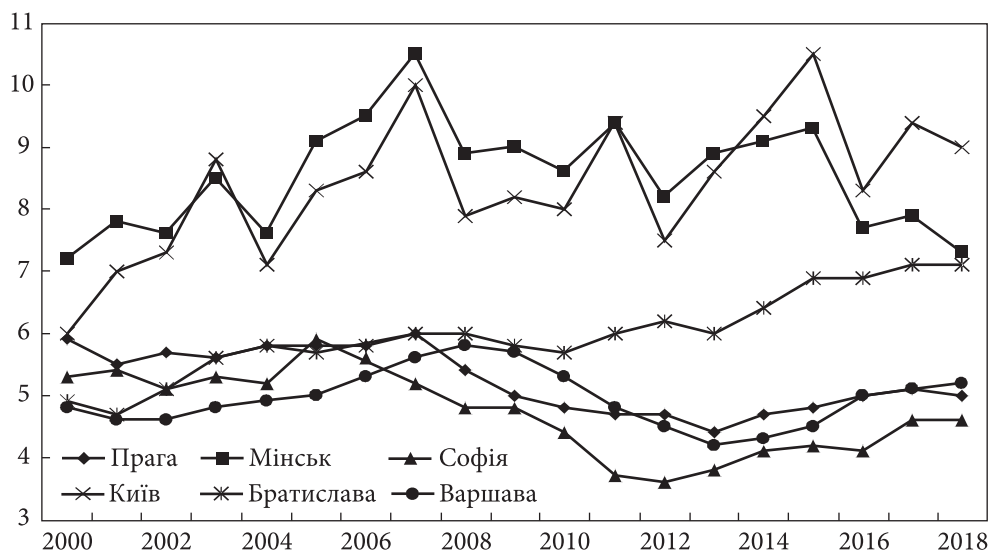

Рис. 1. Загальний коефіцієнт шлюбності у Варшаві, Києві, Мінську, Празі, Братиславі, Софії у 2000—2018 рр., ‰ (кількість шлюбів на 1000 осіб)

Джерело: [11—17].

існування протягом довгого періоду у складі однієї держави, стало причиною як подібності коефіцієнтів шлюбності й розлучуваності, так й окремих шлюбних традицій. В обох країнах високосний рік вважається несприятливим для укладання шлюбу, відповідно в Києві та Мінську крива загального коефіцієнта шлюбності має хвилюподібну форму, підвищуючись у передвисокосний рік і різко знижуючись у високосний (рис. 1).

У Софії, Варшаві і Празі рівень загального коефіцієнта шлюбності наближається до середньоевропейського значення. Той факт, що у Софії (як і у Болгарії в цілому) найнижчі показники, може бути пов'язаний як з поширенням незареєстрованого шлюбного партнерства, так й з посиленням зовнішньої міграції молоді після приєднання Болгарії до Євросоюзу у 2007 р. Попри річні коливання показників, лінії трендів графічних кривих загальних коефіцієнтів шлюбності свідчать про чітку тенденцію зростання рівня шлюбності в останні вісімнадцять років (2000—2018 рр.) у Братиславі й Києві, відсутність суттєвих змін у Мінську і Варшаві, та певне зниження рівня зареєстрованої шлюбності у Софії і Празі. Зауважимо, що у Мінську (як і в цілому у Білорусі) після зростання рівня шлюбності у 2000—2010 рр., у наступні роки тенденція змін була протилежною (тобто зниження показників шлюбності).

Рівень загального коефіцієнта шлюбності у містах-столицях вище, ніж у країні у цілому та міських поселеннях країни, що зумовлено особливостями вікового складу населення столичних міст, їх привабливістю для мо-

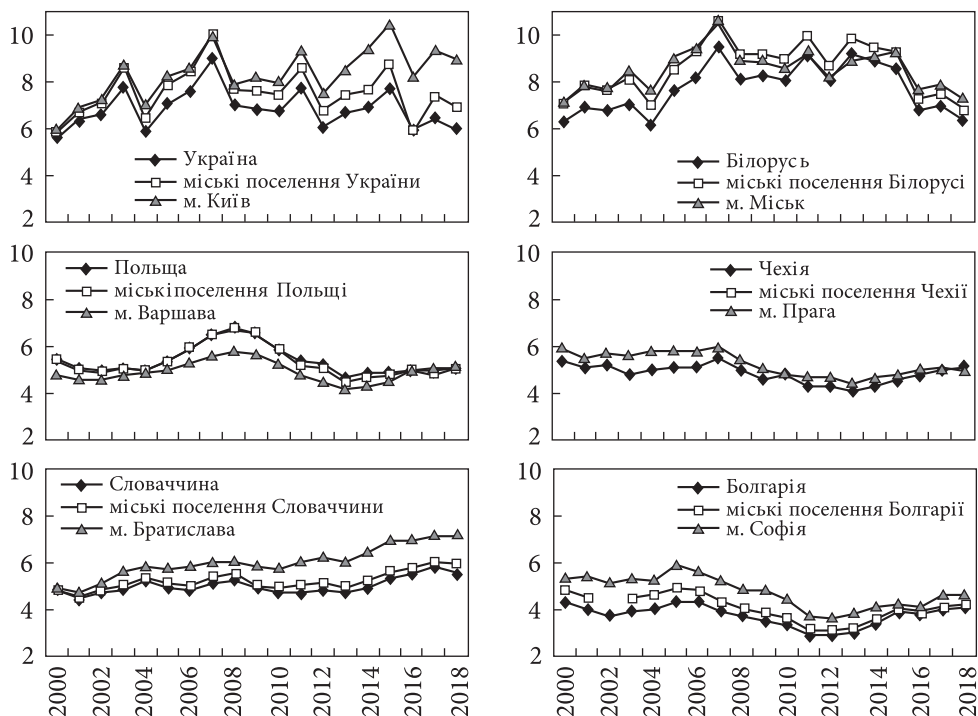

Рис. 2. Загальний коефіцієнт шлюбності в Україні, Білорусі, Польщі, Чехії, Словаччині, Болгарії, міських поселеннях та столицях цих країн у 2000–2018 рр., ‰ (кількість шлюбів на 1000 населення)

Джерело: [11–17].

лоді (рис. 2). Виключенням є Варшава, де окрім двох останніх років, рівень шлюбності нижчий, ніж середній по країні. З 2003 р. у Польщі державою визнаються і статистично обліковуються «цивільні шлюби» та «релігійні шлюби» (у 2018 р. більше 60 % всіх укладених шлюбів), однак поки не вдалося визначити, чи впливає цей факт на шлюбність мешканців столиці. Також у Білорусії в деякі роки рівень шлюбності міського населення був дещо вище, ніж у столиці.

Вплив столиці на розвиток шлюбно-сімейних процесів у країні значною мірою залежить від ступеня концентрації населення у столиці. Так, у Мінську і Софії, де проживає п'ята частина населення країни, реєструється більше ніж 20 % усіх шлюбів, у Братиславі, Києві й Празі — 10–12 %, що відповідає ступеню концентрації в них населення, у Варшаві — менше 5 %. Втім такий вплив не обмежується лише «внеском» столичного міста у загальну кількість шлюбів та розлучень, які реєструються протягом певного календарного періоду (найчастіше — року), а є складнішим і глибинним, ніж це може здаватися на перший погляд: стиль демографічної поведінки, у т. ч. шлюбної, репродуктивної і сексуальної, що притаманний населенню

Таблиця 1. Розподіл шлюбів за віком осіб, які уклали шлюб, у Варшаві, Києві, Мінську, Празі, Софії у 2009, 2013 і 2018 рр., %

Столиця	до 20	20—24	25—29	30—34	35—39	40 років і старші
<i>2018 р., чоловіки</i>						
Прага	0,1	3,0	20,8	28,2	19,3	28,6
Мінськ	0,8	16,4	32,3	22,4	11,3	16,8
Софія	0,3	5,7	27,7	30,8	14,7	20,8
Київ	0,6	14,5	30,7	22,9	12,1	19,2
Варшава	0,1	5,2	29,9	29,9	15,1	19,8
<i>2018 р., жінки</i>						
Прага	0,3	6,9	30,1	28,3	15,2	19,2
Мінськ	2,7	26,9	31,6	17,3	9,1	12,4
Софія	1,6	12,7	37,1	24,6	9,8	14,2
Київ	2,6	24,2	31,7	19,5	9,6	12,4
Варшава	0,3	9,8	38,4	26,8	10,9	13,9
<i>2013 р., чоловіки</i>						
Прага	0,2	3,8	20,8	31,2	19,6	24,4
Мінськ	1,1	23,0	36,0	17,3	8,5	14,1
Софія	0,3	6,8	33,1	28,4	15,4	16,0
Київ	0,8	17,5	35,5	20,7	10,2	15,3
Варшава	0,2	6,9	34,2	26,0	12,9	19,8
<i>2013 р., жінки</i>						
Прага	0,5	8,2	32,4	29,2	13,7	16,0
Мінськ	3,7	34,9	32,6	13,1	5,9	9,8
Софія	1,5	16,5	42,1	20,7	9,7	9,5
Київ	2,8	29,4	36,0	15,5	6,9	9,3
Варшава	0,8	13,0	41,0	22,2	9,3	13,8
<i>2009 р., чоловіки</i>						
Прага	0,2	4,1	23,5	34,0	14,6	23,6
Мінськ	1,4	35,0	44,0	13,3	3,9	2,4
Софія	0,3	8,8	35,4	30,6	12,6	12,3
Київ	1,1	21,7	33,6	18,4	9,8	15,4
Варшава	0,2	10,9	40,1	24,1	9,3	15,4
<i>2009 р., жінки</i>						
Прага	0,9	9,1	34,9	29,5	9,6	16,0
Мінськ	5,2	49,6	32,7	8,4	2,4	1,7
Софія	1,8	22,5	40,3	22,2	6,9	6,3
Київ	4,5	34,3	32,3	13,3	6,0	9,6
Варшава	1,2	20,5	43,4	18,7	5,5	10,7

Джерело: [11—17].

столиці-метрополіса, його сучасні трансформації поступово поширюються серед усього населення країни.

Щодо вікових характеристик шлюбності, то в усіх столицях, які розглядаються, відбувається «постаріння шлюбності», тобто шлюб відкладається до завершення періоду навчання та набуття професії та економічної самостійності. Це знаходить відображення у розподілі шлюбів за віковими групами: і у чоловіків, і у жінок зменшується частка шлюбів, укладених особами до 25 років, і зростає — після 30 років. Разом з тим зберігаються гендерні відмінності: серед жінок більша частка тих, хто бере шлюб до 25 років (табл. 1).

Підвищення віку вступу до шлюбу відбувається і в цілому у кожній з країн східної Європи, але дослідження свідчать, що мешканці столиць укладають шлюб у старшому віці, ніж в цілому населення країни і населення міських поселень. Отже модернізація моделі шлюбності, яка відбувається у кожній з країн Східної Європи, у столицях відбувається прискореними темпами.

Ранні шлюби (коли наречений менше 18 років) зараз у Східній Європі відбуваються рідко, а у столицях це лише окремі випадки: у 2018 р. у Софії було 5 таких шлюбів, у Празі та Варшаві не було жодного, у Мінську — 43 шлюби, у Києві — 9.

Щодо повторної шлюбності, то найбільше вона поширена у Києві, Мінську і Празі, де приблизно кожен четвертий шлюб є повторним (дещо вищі показники у Мінську), і значно менше таких шлюбів у Варшаві й Софії (табл. 2). Ця різниця обумовлена в першу чергу відмінностями у рівні розлучуваності, адже переважна більшість осіб, що беруть повторний шлюб, є розлученими (близько 90 %).

Нестійкість шлюбів, поширення розлучень є характерною рисою матримоніальної поведінки населення більшості розвинених країн сучасного світу. Це є наслідком модернізації соціального і економічного життя в

Таблиця 2. Частка повторних шлюбів у Варшаві, Києві, Мінську, Празі, Софії у 2009, 2013 і 2018 рр., %

Міста	Чоловіки			Жінки		
	2009*	2013	2018	2009	2013	2018
Прага	27,9	24,8	23,2	24,7	21,2	19,6
Мінськ*	27,1	27,0	29,6	24,9	24,3	29,3
Софія	13,1	14,6	14,9	11,5	12,9	13,3
Київ	27,4	26,0	26,8	23,2	23,2	26,0
Варшава	19,1	20,9	18,1	15,4	17,5	14,9

*Мінськ — дані за 2011 р.

Джерело: [11—17].

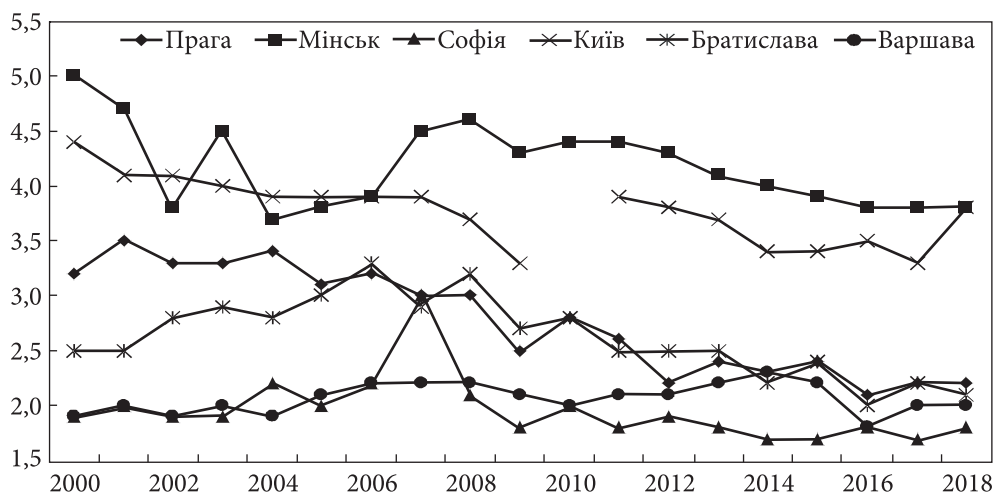

Рис. 3. Загальний коефіцієнт розлучуваності у Варшаві, Києві, Мінську, Празі, Софії, Братиславі у 2000—2018 рр., ‰ (кількість розлучень на 1000 населення)
Джерело: [11—17].

умовах сучасного режиму відтворення населення. Основні принципи організації соціального середовища сучасного суспільства — свобода особистості, емансипація, секуляризація — створили мотивацію для зміни поглядів на стосунки у шлюбі, репродуктивні плани, націлили людину на пошук особистого щастя і рішучість щодо змін у особистому житті, якщо стосунки у шлюбі її не вдовольняють. Разом з тим, нестійкість шлюбу є одним із викликів сучасного світу, оскільки змінює умови утримання і виховання дітей у сім'ї, негативно впливає на народжуваність.

Як видно на рис. 3, найвищий рівень розлучуваності населення серед зазначених столиць спостерігається у Мінську та Києві, що є значною мірою спадком їх спільного радянського минулого, адже у 1970-ті–1980-ті рр. Україна і Білорусь були серед групи країн з найвищими показниками розлучуваності населення [18]. Стиль сімейної поведінки, гендерні та соціально-економічні проблеми, сформовані у ті часи, мають вплив на сучасні шлюбно-сімейні процеси. Найнижчий рівень розлучуваності мав місце у Софії і Варшаві: в цих містах рівень загального коефіцієнта розлучуваності був на рівні середнього показника країн Євросоюзу.

Зауважимо, що в усіх столицях з 2000 р., попри річні коливання, простежується тренд до зниження показників розлучуваності. Винятком є Варшава, де спостерігається незначне підвищення, хоча показники залишаються досить низькими для Східної Європи, а серед столиць, обраних для дослідження, схожі показники були лише у Софії. Принагідно згадаємо, що, відповідно до польського законодавства, у країні реєструються як розлучення, так і *separacje* (окреме проживання), однак це не має значного впливу

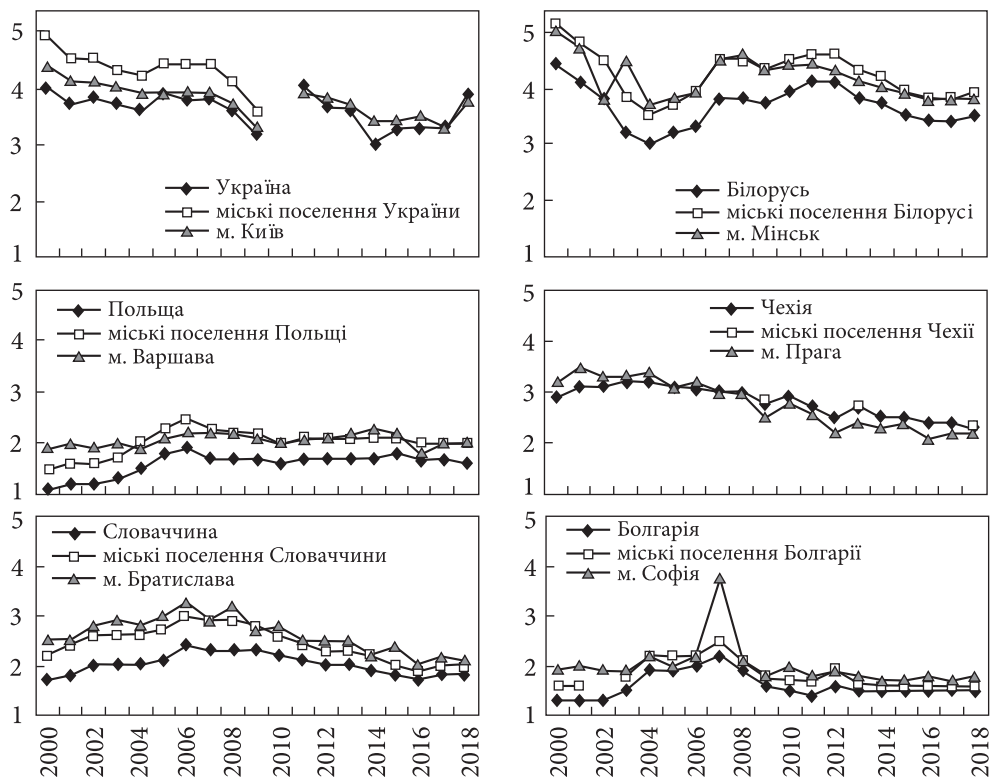

Рис. 4. Загальний коефіцієнт розлучуваності в Україні, Білорусі, Польщі, Чехії, Словаччині та Болгарії, міських поселеннях та столицях цих країн у 2000–2018 рр., % (кількість розлучень на 1000 населення)
Джерело: [11–17].

на рівень загальних показників. Так, у 2018 р. у країні було зареєстровано 1254 *separacje*, що дорівнювало 2 % кількості розлучень, а у Варшаві — 41 випадок, і це 1,4 % у порівнянні з кількістю розлучень у столиці.

Рівень загального коефіцієнта розлучуваності у столичних містах дещо вищий, ніж у країні у цілому, та мало відрізняється від показників, притаманних міському населенню країн (рис. 4). Винятком є Прага, де, починаючи з 2009 р., показник нижчий, ніж у цілому показник Чехії.

Київ, як і Україна у цілому, виділяється відсутністю статистичної інформації за 2010 р. та даних по міських поселеннях, починаючи з 2011 р., що стало наслідком невирішеності проблеми збору статистичної інформації щодо розлучень після змін у законодавстві у 2010 р. [19]. Звернемо увагу, що такої мізерної інформації щодо процесів розлучуваності населення, як у нашій країні, немає у жодній з країн Східної Європи. Демографічна статистика усіх країн, столиці яких стали предметом нашого дослідження, містить дані щодо віку, тривалості шлюбу, наявності дітей у осіб,

що розлучилися, а статистика Польщі й Чехії — ще й дані стосовно рівня освіти, причин розпаду шлюбу. На жаль, не усі дані, які необхідні для змістовного наукового аналізу, є у відкритому доступі на державних статистичних сайтах країн, які розглядаються, що дещо звузило коло питань нашого дослідження. В Україні з 2010 р. є лише інформація про загальну кількість розлучень, а щодо їх характеристик — лише про розлучення, які оформлені через РАЦСи, а це менше третини усіх розлучень.

Безперечно, що розпад шлюбу негативно впливає на шлюбну й дітородну ситуацію у країні, поширюючи безшлюбність і самотність. Найбільшу проблему становить розпад сім'ї, у якій проживають неповнолітні діти, адже висока вірогідність виникнення не лише економічних, але і психологічних і педагогічних проблем внаслідок змін традиційного середовища виховання і життєдіяльності дитини. Згідно статистичної інформації щодо характеристик шлюбів, які розпались у столичних містах, у половини шлюбних пар є спільні діти (відмінності щодо частки бездітних серед пар, які розлучились, незначні). Більшість цих пар одностатні, що є наслідком поширення одностатності, а частка тих, хто має двох і більше дітей, коливалась у 2018 р. від 26,4 % у Мінську до 47,1 % у Празі (табл. 3). Привертає увагу, що у містах, щодо яких є інформація за 2009—2018 рр., зростає кількість дітей на 1000 розлучень, і ця тенденція спонукає до проведення поглибленого аналізу із залученням детальнішої інформації.

Таблиця 3. Розподіл розлучень за кількістю спільних дітей у подружжя у Варшаві, Києві, Мінську, Празі у 2009, 2013 і 2018 рр., %

Місто	Подружжя без дітей	Подружжя з дітьми	З них мають дітей		На 1000 розлучень дітей
			одну дитину	двоє і більше	
2009 рік					
Прага	51,6	48,4	63,8	36,2	673
Мінськ	49,2	50,8	83,6	16,4	599
Київ*	51,8	48,2	86,2	13,8	544
Варшава	51,2	48,8	69,6	30,4	655
2013 рік					
Прага	52,9	47,1	57,9	42,1	691
Мінськ	51,1	48,9	79,7	20,3	598
Варшава	50,6	49,4	69,0	31,0	667
2018 рік					
Прага	47,7	52,3	52,9	47,1	795
Мінськ	44,9	55,1	73,6	26,4	717
Варшава	48,1	51,9	63,1	36,9	733

*Дані щодо Києва є лише за 2009 р.

Джерело: [11—17].

Великі міста та особливо столиці здатні впливати на формування і розвиток необхідного для батьківства середовища, адже пропонують більше можливостей для поєднання сімейних і професійних функцій, більше шляхів полегшення догляду та виховання дітей. Разом з цим, триваліші періоди навчання заохочують відкладати шлюб і батьківство на старший вік. Численні альтернативи способу життя у великих містах, широке коло перспектив на ринку праці можуть конкурувати із репродуктивними планами та сприяти не лише відкладанню дітонароджень, а й спонукати до відмови від попередніх намірів. Крім того, у багатьох містах вартість і доступність житла є головною проблемою, яка ще більше загострюється у столицях [3]. Столиці стикаються з такими проблемами, як злочинність, забруднення, соціальна нерівність. Унікальність обраних для аналізу країн, поряд із зазначеним раніше, полягає ще й в тому, що політичні і соціально-економічні перетворення в них певною мірою інтенсифікували розвиток адміністративних, культурних, наукових та інших функцій.

Україна виокремлюється серед країн, які розглядаються, більшими темпами зростання частки новонароджених у Києві серед усіх народжених в країні: навіть якщо не враховувати у загальній чисельності народжених сукупність народжених в АР Крим, то у 2018 р. порівняно із 2000 р. така частка збільшилась удвічі, а порівняно із 2009 р. — у 1,5 рази. Водночас, згідно даних Державної служби статистики України, питома вага мешканців столиці у загальній чисельності населення країни зросла на 15 %. Польща, Чехія, Словаччина також демонструють доволі істотне підвищення частки народжених у столичному місті серед усіх народжених, яке, до того ж, було більшим, ніж зростання частки населення столиці у загальній чисельності населення країни (табл. 4). Протилежна ситуація спостерігає-

Таблиця 4. Частка новонароджених у столичному місті серед усіх народжених в країні та частка мешканців столиці у загальній чисельності населення країни, у 2009, 2013 і 2018 рр., %

Країна	Частка новонароджених у столичному місті серед усіх народжених в країні, %			Частка мешканців столиці у загальній чисельності населення країни, %		
	2009	2013	2018	2009	2013	2018
Польща	4,5	5,0	5,5	4,5	4,5	4,6
Чехія	12,2	13,0	13,6	11,8	11,8	12,2
Словаччина	8,3	9,1	9,9	7,9	7,7	7,9
Болгарія	19,7	19,7	21,0	16,8	18,1	19,0
Білорусь	19,4	19,4	18,7	19,1	20,1	20,9
Україна	6,3	6,6	10,3	6,0	6,3	6,9

Джерело: розрахунки автора за статистичними даними [11—17].

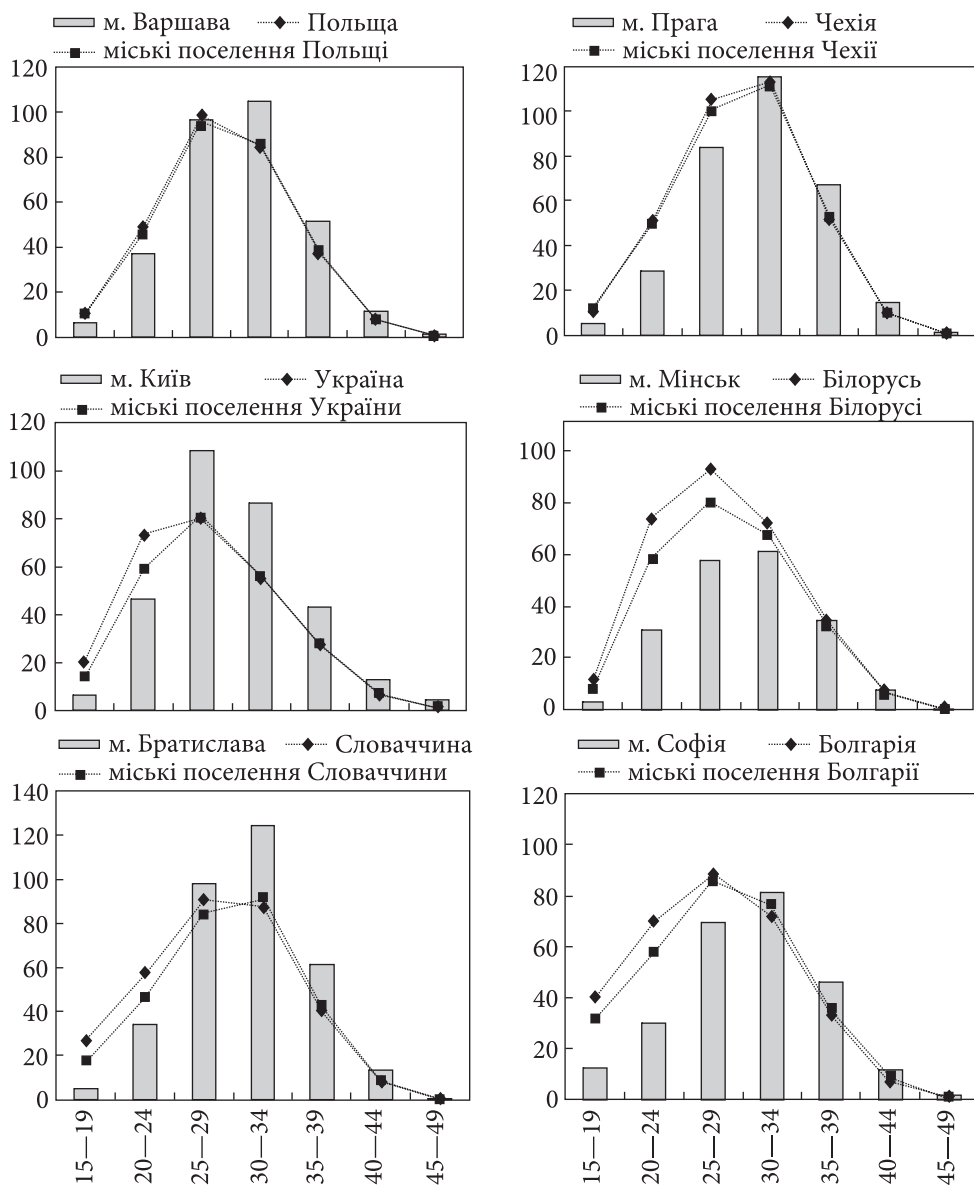

Рис. 5. Вікові коефіцієнти народжуваності в Україні, Білорусі, Польщі, Чехії, Словаччини, Болгарії міських поселеннях і столицях цих країн у 2018 р., %

Джерело: [11—17].

тяться у Білорусі, де частка народжених у Мінську серед усіх народжених в країні у 2018 р. була меншою, ніж десятиріччя тому.

За допомогою рисунків можливо встановити схожі характеристики у моделях вікової народжуваності у столицях обраних для дослідження

країн. Найпершою примітною рисою є те, що в усіх столицях найактивнішою щодо дітонародження групою виявилися жінки у віці 30–34 роки; виняток — м. Київ, в якому найбільшим коефіцієнтом народжуваності характеризувались жінки у віці 25–29 років (рис. 5). Однак, у загальному профілі вікової народжуваності у кожній із досліджуваних країн пік інтенсивності припадав на 25–29-річних жінок; виняток — Чехія, де у масштабі країни найбільшу дітородну активність мали жінки у віці 30–34 роки. Втім, необхідно зауважити, що у Чехії коефіцієнт народжуваності у жінок у віці 30–34 роки перевищував показник у сусідній молодшій групі (25–29 років) лише на 6,8 %, тоді як аналогічне перевищення у мешканок Праги було 37,6 %. Істотні розходження між коефіцієнтами народжуваності у жінок 30–34 і 25–29 років мали місце у Братиславі, що може свідчити, що лідерство щодо дітородної активності перейшло до старшої групи жінок (30–34 роки) раніше, ніж, наприклад, у Варшаві, де ще у 2009 р. жінки у віці 25–29 років і 30–34 роки характеризувались майже однаковими показниками народжуваності. Зауважимо, що внесок жінок у віці 30–34 роки у сумарну народжуваність був у межах від 31 % (Мінськ, Білорусь) до 37 % (Братислава, Словаччина). Жінки 35–39 років помітно поступаються молодшим жінкам за інтенсивністю народжуваності у кожній із аналізованих столиць (у Варшаві, Братиславі, Києві — вдвічі, у Празі, Софії, Мінську — у 1,7 раза).

У Західній та Східній Європі мешканці міських поселень більшою мірою схильні відкладати народження дитини на старший вік [6]. Це підтверджується насамперед вищими показниками середнього віку матері при народженні дитини у містах порівняно із селами. Великі міста і столиці йдуть в авангарді усіх демографічних процесів, тому не дивно, що середній вік матері при народженні дитини у столицях перевищує аналогічний показник для усіх міських поселень і середній показник країни. Зокрема, у 2018 р. у Чехії середній вік материнства ледве перетинав 30 років, а у Празі вже досягав 31,6 років, у Болгарії середній показник становив 27,7 років, а у Софії — 30,7 років, у Словаччині — 28,8 років, а у Братиславі 31,1 років; у Польщі середній вік матері при народженні дитини у Варшаві також перевищував середній по країні — відповідно 31,0 років і 28,6 років. Примітно, що в усіх столичних містах аналізованих країн середній вік матері при народженні дитини перетнув 30-річну межу. Україна знову ж таки відрізнялась найнижчими значеннями як загального для країни середнього віку материнства, так й безпосередньо столичного. Поряд з цим у нашій країні та у Болгарії спостерігаються найбільші розходження між показниками на рівні країни і столиці.

Свідченням того, що у столицях процес постаріння материнства більше виражений, ніж у цілому в країні, може слугувати й такий показник як питома вага дітей, народжених жінками у віці 35 років і старше серед

усіх народжених. Таблиця 5 показує, що частка дітей, народжених жінками у віці 35 років і старше, серед усіх народжених, зростає як безпосередньо у столиці, так й у цілому в країні. Зокрема, у 2018 р. перевищення зазначеного показника для столиць над загальним для країни коливалось у межах 1,3 (Білорусь) — 1,6 (Україна, Болгарія). В Чехії протягом усього досліджуваного періоду спостерігалася найвища частка дітей, народжених жінками у віці 35 років і старше; найвищим показником характеризувалась її столиця — Прага, де більше 30 % дітей народилися у жінок старше 35 років. Доволі високими частками характеризувались Словаччина і Польща. А от Білорусь і Україна мали низькі показники, що частково пояснюється порівняно пізнім початком переходу до нової моделі народжуваності. Втім, саме ці країни, а також їх столиці, мають вищі, ніж в інших країнах і столицях, темпи постаріння материнства.

Численні дослідження вказують, що у міських поселеннях рівень народжуваності нижчий, ніж у сільській місцевості; у свою чергу, великі міста порівняно із меншими міськими поселеннями зазвичай мають нижчі показники народжуваності. Зокрема, австрійські вчені на основі регресивної моделі підтвердили, що у великих містах і столицях реалізація репродуктивних намірів є нижчою, ніж в інших регіонах країни. Більш того, як стверджують дослідники, відмінності у соціальних і демографічних характеристиках між міськими та сільськими регіонами не є причиною нижчої реалізації та більшої відстрочки народжень у міських регіонах [6].

Ситуація щодо народжуваності у Білорусі, Чехії, Болгарії підтверджує наведену тезу, адже крива, яка характеризує зміни сумарного показника народжуваності (нагадаємо, що цей показник на відміну від загальних обмежує вплив вікової структури населення) у столичному місті розташована

Таблиця 5. Частка дітей народжених жінками у віці 35 років і старше серед усіх народжених в столиці та в країні, у 2009, 2013 і 2018 рр., %

Країна	Частка дітей народжених жінками у віці 35 років і старше серед усіх народжених у країні, %			Частка дітей народжених жінками у віці 35 років і старше серед усіх народжених у столиці, %		
	2009	2013	2018	2009	2013	2018
Польща	10,9	13,9	18,4	15,9	21,1	26,5
Чехія	13,8	19,6	21,6	19,2	27,5	30,6
Словаччина	11,7	15,6	18,1	16,7	22,5	27,8
Болгарія	10,9	12,9	16,0	17,4	20,8	25,3
Білорусь	8,2	10,1	15,4	9,4	12,7	19,9
Україна	8,1	10,7	14,6	11,4	15,6	23,3

Джерело: авторські розрахунки за статистичними даними [11—17].

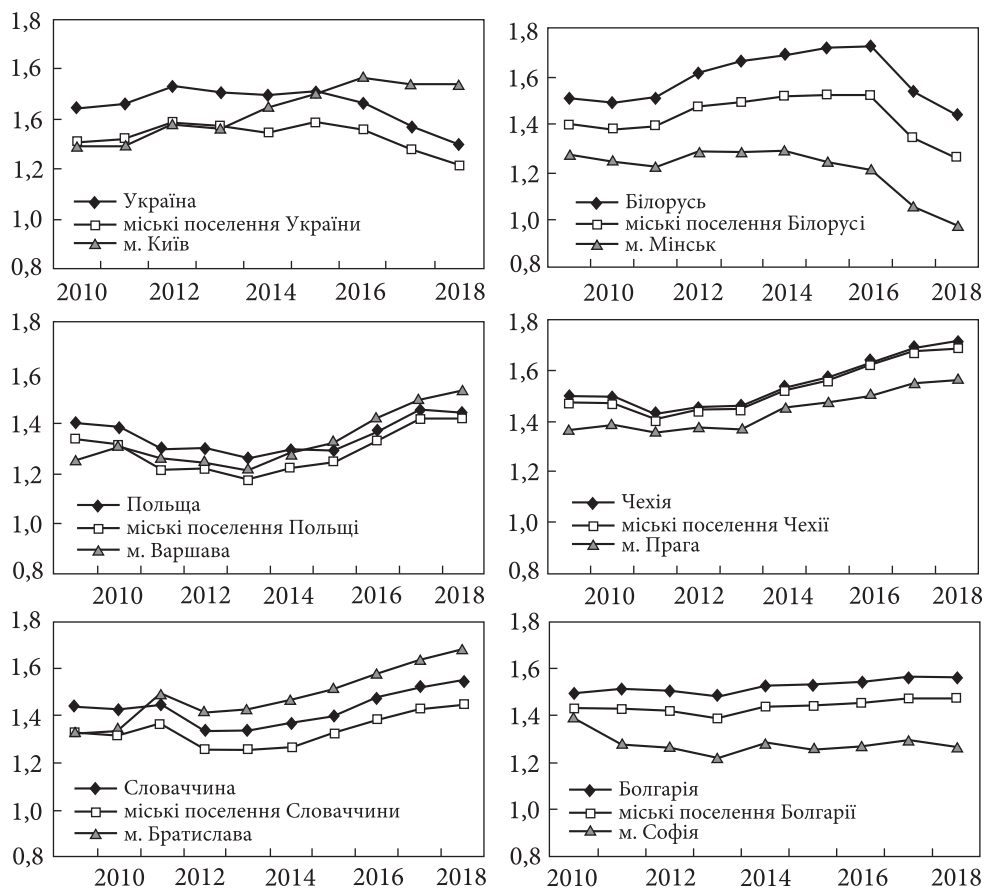

Рис. 6. Сумарні показники народжуваності в Україні, Білорусі, Польщі, Чехії, Словаччині, Болгарії, міських поселеннях і столицях цих країн у 2018 р., ‰
Джерело: [11—17].

нижче, ніж криві, які показують сумарну народжуваність у міських поселеннях і в країні у цілому. Графіки сумарних показників в Україні, Польщі, Словаччині також демонструють нижчий рівень народжуваності у міських поселеннях порівняно із середнім у країні рівнем, а от народжуваність у столичному місті у певні періоди різко зростає і показники мають значення вищі, ніж у цілому по міських поселеннях і країні (рис. 6). Зауважимо, що столиці цих країн виокремлювалися порівняно невисокою концентрацією населення (табл. 4), що наводить на думку, що ця обставина може відігравати вагомий роль у відхиленнях тенденцій народжуваності у столичному місті від загальних для країни тенденцій.

Втім, з приводу статистичних даних в Україні та Києві, можна висловити сумніви щодо їх достовірності, адже різка зміна тенденції відбулася якраз у 2014 р. — у рік початку сумних для країни подій військового кон-

флікту (облік народжених, зазвичай, проводиться доволі точно, а от щодо чисельності населення столиці можливим є неповне врахування внутрішньо переміщених осіб). До того ж останній перепис в нашій країні був проведений майже два десятиліття тому. Однак рівень сумарної народжуваності у столичному місті перевищує середній у країні рівень також у Польщі і Словаччині, а от вагання щодо їх статистичного обліку значно менші, що вимагає проведення спеціального дослідження для з'ясування таких питань: чи має місце подібна особливість стосовно інших великих міст країни, чи вона є унікальною лише для столичного міста, які фактори зумовили таке розташування показників тощо.

Поряд з цим, важливо зазначити, що ранжирування обраних для аналізу столиць за рівнем сумарної народжуваності суттєво відрізняється від позицій їх країн за величиною цього показника. Так, Мінськ і Софія характеризуються найнижчим рівнем народжуваності, а от найнижчою інтенсивністю народжуваності по країні виокремлювалися Україна і Польща. Траєкторія змін народжуваності у столичному місті може відрізнятися від загальних по країні змін. Так, сумарний показник народжуваності у столиці може зростати при загальній стабілізації або навіть певному зниженні рівня народжуваності в країні (наприклад, Варшава у 2010 р., 2014 р., Братислава у 2011 р., Софія у 2018 р.).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило особливу роль і значимість столичного міста у розгортанні демографічних тенденцій у країні. Процеси демографічної модернізації у столицях країн відбуваються швидше, що проявляється прискореною трансформацією форм шлюбу і сім'ї, «деформалізацією» шлюбних стосунків, більшим поширенням шлюбного партнерства без юридичної реєстрації, масштабнішими постарінням шлюбності та материнства, більшою динамічністю народжуваності.

Аналіз динаміки і структури процесів утворення та розпаду шлюбів в обраних для дослідження столичних містах Східної Європи — Братиславі, Варшаві, Києві, Мінську, Празі, Софії — свідчить, що відмінності між ними є віддзеркаленням особливостей перебігу шлюбно-сімейних процесів в їх країнах, що сформувались у ході історичного розвитку та під впливом сучасної соціально-економічної ситуації. Ситуація з народжуваністю дещо інакша: різниця в рівнях народжуваності у столицях не завжди відображає подібні розбіжності між країнами, оскільки сумарний показник народжуваності у столичних містах може бути як нижчим за середній показник країни, так й вищим за нього.

У столичних містах процес постаріння материнства більше виражений, ніж у цілому в країні, що підтверджується найбільш високою інтенсивністю народжуваності у жінок вікової групи 30—34 роки (за винятком м. Києва), тоді як в цілому в країні найвищі коефіцієнти народжуваності

притаманні 25—29-річним жінкам, значно більшою часткою дітей, народжених жінками у віці 35 років і старше, серед усіх народжених, а також вищими показниками середнього віку матері при народженні дитини.

Значні особливості розвитку таких демографічних процесів, як шлюбність, розлучуваність, народжуваність у столицях Польщі і Словаччині (за умови достовірності представленої і доступної статистичної інформації) потребують проведення окремого соціально-демографічного дослідження з метою з'ясування чинників, які зумовили порушення раніше описаних у науковій літературі закономірностей. У столицях цих країн показники народжуваності виявилися вищими, ніж у менших містах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геоурбаністика : навч. посіб. / О.Л. Дронова. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. — 419 с.
2. Urban Europe — statistics on cities, towns and suburbs. 2016. Luxembourg: Publications office of the European Union. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7596823/KS-01-16-691-EN-N.pdf/0abf140c-ccc7-4a7f-b236-682effcde10f>(дата звернення: 10.02.2020).
3. EC/UN-Habitat, The State of European Cities 2016: Cities Leading the way to a Better Future. 2016. European Commission/UN-Habitat, Brussels/Luxembourg. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/cities-report/state_eu_cities_2016_en.pdf (дата звернення: 10.02.2020).
4. Kulu H., Boyle P.J., Andersson G. High suburban fertility: Evidence from four Northern European countries. *Demographic Research*. 2009. Vol. 21, Art. 31. P. 915—944. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2009.21.31>
5. Kulu H. Why Do Fertility Levels Vary between Urban and Rural Areas? *Regional Studies*, 47:6, 895—912. 2013. <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.581276>
6. Riederer B. & Buber-Ennsner I. Regional context and realization of fertility intentions: the role of the urban context. *Regional Studies*. 2019. 53:12. P. 1669—1679. <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1599843>
7. Населення України — 2004. Регіональні аспекти демографічного розвитку / Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. Київ, 2005. 342 с.
8. Соціально-демографічна ситуація у м. Києві в умовах переходу до ринкової економіки, КМДА, Інститут економіки НАН України, Київ 2000. 115 с.
9. Стешенко В., Глуханова Г., Рудницький О., Стефановський А. Демографічні перспективи м. Києва у контексті розробки концепції «Київ — XXI сторіччя». *Демографічні дослідження*. Вип. 23. К.: Ін-т економіки НАН України, 2001. С. 22—61.
10. Накалюжна І.В. Народжуваність у великих містах України на початку XXI століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2010. № 1 (13). С. 167—176. <https://doi.org/10.15407/dse2010.01.167>
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2020).
12. Rocznik Demograficzny. Główny Urząd Statystyczny (2009–2018). Warszawa, (Demographic Yearbook of Poland. Statistics Poland. Warsaw). URL: <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/demographic-yearbook-of-poland> (дата звернення: 06.02.2020).

13. CZSO, Demographic Yearbook of the Czech Republic (2009–2018), Czech Statistical Office, Prague. URL: www.czso.cz/csu/czso/demographic-yearbook-of-the-czech-republic (дата звернення: 10.02.2020).
14. Statistical Office of the Slovak Republic (2009–2018). URL: http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=xts.run&m=portal/cc.xts&gohome (дата звернення: 06.02.2020).
15. Статистический ежегодник Республики Беларусь (2009–2018 гг.). URL: https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation/index_14636 (дата звернення: 12.02.2020).
16. Статистический ежегодник города Минска (2009–2018 гг.). URL: <https://minsk-city.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/demograficheskaya-i-sotsialnaya-statistika/naselenie-i-migratsiya/naselenie/godovye-dannye> (дата звернення: 04.03.2020).
17. Population and Demographic Processes, Bulgaria. National statistical institute (2009–2018). URL: <https://www.nsi.bg/en/content/17554/population-and-demographic-processes> (дата звернення: 10.02.2020).
18. Слюсар Л.І. Модернізація шлюбу і сім'ї в Україні: особливості радянського періоду. Демографія та соціальна економіка. 2013. № 1 (19). С. 17–27. <https://doi.org/10.15407/dse2013.01.017>
19. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. №2398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> (дата звернення: 06.02.2020).

REFERENCES

1. Dronov, O.L. (Ed.). (2014). *Geourbanistika: navch. posib*. Kyiv: Vidavnychy-Polygraphic Center "Kiev University". 419 p. [in Ukrainian].
2. *Urban Europe - statistics on cities, towns and suburbs* (2016). Luxembourg: Publications office of the European Union. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7596823/KS-01-16-691-EN-N.pdf/0abf140c-ccc7-4a7f-b236-682effcde10f>
3. *EC/UN-Habitat, The State of European Cities 2016: Cities Leading the way to a Better Future* (2016). European Commission, UN-Habitat. Brussels. Luxembourg. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/cities-report/state_eu_cities2016_en.pdf
4. Kulu, H., Boyle, P. J., & Andersson, G. (2019). High suburban fertility: Evidence from four Northern European countries. *Demographic Research*, 21, 915-944. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2009.21.31>
5. Kulu, H. (2013). Why Do Fertility Levels Vary between Urban and Rural Areas? *Regional Studies*, 47:6, 895-912. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2011.581276>
6. Riederer, B. & Buber-Ennsner, I. (2019). Regional context and realization of fertility intentions: the role of the urban context. *Regional Studies*, 53:12, 1669-1679. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00343404.2019.1599843>
7. *Population of Ukraine - 2004. Regional aspects of demographic development* (2004). Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
8. *Socio-demographic situation in Kyiv in the transition to a market economy* (2000). Kyiv: KMDA, Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
9. Steshenko, V., Hlukhanova, H., Rudnytskyi, O., & Stefanovskyi, A. (2001). Demographic perspectives of Kyiv in the context of developing the concept "Kyiv - XXI century". *Demographic research*, Vol. 23, 22-61. Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

10. Nakaliuzhna, I.V. (2010). Fertility in the Big Cities in Ukraine in Breaking the XXI century. *Demography and Social Economy*, 1 (13), 167-176. <https://doi.org/10.15407/dse.2010.01.167> [in Ukrainian].
11. Site "State Statistics Service of Ukraine" (n.d.). <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukraine].
12. *Rocznik Demograficzny. Główny Urząd Statystyczny* (2009-2018). Demographic Yearbook of Poland. Statistics Poland. Warsaw. <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/demographic-yearbook-of-poland>
13. CZSO, *Demographic Yearbook of the Czech Republic* (2009-2018). Czech Statistical Office. Prague. www.czso.cz/csu/czso/demographic-yearbook-of-the-czech-republic
14. Statistical Office of the Slovak Republic (2009-2018). http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=xts.run&m=portal/cc.xts&gohome
15. *Statistical Yearbook of the Republic of Belarus* (2009-2018). https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation/index_14636 [in Russian].
16. *Statistical Yearbook of the city of Minsk* (2009-2018). <https://minsk-city.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/demograficheskaya-i-sotsialnaya-statistika/naselenie-i-migratsiya/naselenie/godovye-dannye>
17. *Population and Demographic Processes, Bulgaria*. (2009-2018). National statistical institute. <https://www.nsi.bg/en/content/17554/population-and-demographic-processes>
18. Sliusar, L.I. (2013). Modernization of Family and Marriage in Ukraine: Features of the Soviet Period. *Demography and Social Economy*, 1 (19), 17-27. <https://doi.org/10.15407/dse2013.01.017> [in Ukrainian].
19. *Law of Ukraine of July 1, 2010 №2398-VI "On State Registration of Civil Status Acts"* (2010, 1 July). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 12.03.2020

S.Y. Aksonova, PhD in Economics, Leading scientific worker
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine
03032, Ukraine, Kyiv, Blvd Taras Shevchenko, 60
E-mail: Svitlana_Aksonova@yahoo.com
ORCID 0000-0003-0516-9078

L.I. Slyusar, PhD, Leading scientific worker
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Taras Shevchenko, 60
E-mail: SlyusarL@ukr.net
ORCID 0000-0002-1679-1674

FEATURES OF FERTILITY AND MARRIAGE IN THE CAPITALS OF EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

Demographic research is mainly aimed at analysing the differences between marriage and birth rates in urban and rural areas. There is much less investigations which study the particularities of these demographic processes within the big cities. The special status of the capital city reinforces the interest of researchers to it. However, the capital city is often considered as particular district of the country and compared to other regions or provinces which may include urban and rural areas. The purpose of the proposed paper is to find out the peculiarities of marriage and fertility in Kiev and other capitals of some countries of Eastern Europe on the background of the general characteristics of these processes (national level and urban area level), to identify similarities and differences between them. This research presented first revealed common and specific characteristics of marriage, divorce and fertility in the capital cities of Eastern European countries. The study used such methods of

scientific knowledge as comparison, analysis, generalization, graphical method. Demographic yearbooks of Poland, the Czech Republic, Bulgaria, Belarus, Ukraine for 2009-2018, and statistics from statistical sites in these countries and Slovakia were used for the detailed analysis. The important conditions for using statistical information were free access to it and the same methodology for calculating demographic indicators involved in the analysis. Among the common features of the development of demographic processes in the capital cities of the selected countries our attention was attracted by aging of marriage and motherhood which rate exceeded level in the whole country. The share of marriages after 30 years, the share of children born to women aged 35 and over among all births, the mean age of mothers at the birth in the capitals were considerable higher than the corresponding national indicators. Differences between capitals in the dynamics and structure of the processes of formation and dissolution of marriages are largely caused by national characteristics of the marital-family behaviour. In our study we question the universality of the well-known statement that big cities tend to have lower fertility rates comparison to other areas of country. The fertility level in some capitals could be both below and above the national average level.

Keywords: fertility, nuptiality, divorce, capital city, Eastern Europe.